

מלאכת מחשבת

דיון לעומק בנושאים עיוניים ~ רעיונות והערות ~ בפרשת השבוע

פרשת השבוע "בראשית" (ובו ה' עניינים בביאור הפרשה ופרק "נחשבה")

"מן ההפיכה" (סיפור היסטורי מפעים מהעבר הלא רחוק)

פרק א' "חידה ללא מוצא"

התורה הם אבן היסוד והקיום של כל העולם כולו, ברם לפירוש המדרש רבה צריך להבין, על מה ולמה נבחרו הני ג' מצוות שבזכותם כל הבריאה כולה קיימת?

והנה באמת כבר עמד באלשיך הקדוש (פר' כי תבוא) בעניין מצוות הביכורים שעליה נאמר שבשבילה נברא העולם, מה המיוחד במצוה זו עד שבגינה נברא העולם כולו? ותורף דבריו: כבר נאמר "עולם חסד יבנה" וצריך ביאור מהו. והנה באמת כל מציאות העולם הוא מצד מידת החסד וההטבה, שהרי אין תשלום לכל הטובות שהקב"ה מעניק לנו מאוצרו הגדול בחינם, שהכל מאתו יתברך וה' רוצה לתת לבריותיו מצד מידת ההטבה ואין שייך לנכות על אחת מאלפי אלפי וריבי רבבות הטובות שעושה עמו, וכי מהיכן ניתן לנכות עבור בריאת העולם וחיות הבריות? ולא יבקש מאתנו רק דבר אחד שנחזיק לו טובה ונכיר, כי הוא אדון הכל והוא הטוב והמטיב לנו תמיד ונברך ונהלל לו יתברך, ודבר זה מתממש במצוות הבאת ראשית הביכורים מהפירות שבהם נשתבחה ארץ ישראל, ואת הפירות שבחרנו מיד בתחילת הביכור נשים בטנא ונוליד אותם אל מקום השראת השכינה בבית המקדש, ובהגדה לפנינו כאומרים לפנינו "לא לנו ה' לא לנו כי הכל שלך ובא להורות כי ממנו הכל יתברך ואז הוא יתברך נותן את הכל במתנה, על ידי היותנו בלתי כפויי טובה. לפיכך אמרו חז"ל, שבשביל מצוות ביכורים נברא העולם, כדי שנחזיק לו טובה על המחיה והכלכלה, וממצוה זו נקיש על יתר המצוות, כי הוא בנן אב לכולם, וגם היא כוללת הכל, כי על ידי ארץ ושמים ומזלות חמה ולבנה נעשים ומתבשלים הפירות וזה כל העולם.

נראה לפי זה שאין כל סתירה בין מאמרי חז"ל, שמשלימים זה את זה, הקב"ה ברא את העולם בשביל שהתורה תתקיים, וזה שייך רק בעולם הזה מקום המעשים, ועל ידי ישראל, אבל יש מצוות מסוימות שהן בגדר "מלמדים" לדעת מה רצון הבורא מאתנו, וכאן מתגלה שרצון הקב"ה שנדע להכיר ולהעריך את כל מה שהבורא כמקור ההטבה דורש מאתנו שנדע, להודות לו על כל מה שעושה, כי הכל מאתו יתברך ואין לנו מגרמינו כלום, ובלאו הכי אין לנו במה להשיב לו טובה, שהרי הכל מאתו ובמה נשלם לו ובמה ננכה בתורת תשלומים על בריאת העולם ועל ההטבה שעשה עמו? על זה נאמר

א) יסוד בריאת העולם, החדרת המושג הכרת הטוב בלב הבריות.

איתא בפרשה (פר' א' פס' א') "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ" ובפרש"י: בראשית ברא, אין המקרא הזה אלא אומר דרשני, כמו שדרשוהו רבותינו, בשביל התורה ובשל ישראל. בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו. ובשביל ישראל שנקראת ראשית תבואתה, ואם באת לפרש כפשוטו כך פרשהו וכו' יעו"ש.

פירוש לפירושו (קשה שחרגנו מפירוש הפשט אל הדרש בתחילה) דיש לתמוה על המילה הראשונה בה פתחה התורה את בראשית שאין לה כל משמעות מילולית, כפי שרש"י מאריך בהמשך, שאין מקום לכתוב רק "בראשונה" ולא בראשית, על כן יש לפרשו המילה לא כפשוטו, על עצם סדר המקרא, אלא כמדרשו, דהתורה רומזת את סיבת הבריאה של העולם, דמה טעם ברא הקב"ה את עולמו, שהרי הקב"ה היה הוה ויהיה יחיד בכל העולמות ואיננו נצרך כלל לעולם, כפי שתמיד היה "נשגב ה' לבדו" (כפי שיהיה בעתיד כמאמר הפסוק) גם כשאין בריאה כלל, על כן דרשוהו רבותינו שהקב"ה ברא את העולם כולו בשביל התורה שתהיה משמעות לתורה צריכים לכך את עולם המעשה, כי בשמים "עולם האצילות" אין כל טעם ומשמעות לתורה והמצוות בלי עולם העשייה וזה שייך רק ע"י בריאת עולם ואנשים ברי עשייה שיוכלו לקיים את מצוות התורה, וכך מתקיימת התורה שהיא חמדת כל הגנוזות של הבורא יתברך. וא"כ התורה וישראל הא בהא תליא דכדי שתהיה לתורה והמצוות משמעות צריכים גם את בני ישראל מקיימי התורה ולפיכך נקראו שניהם ראשית.

ברם איכא מדרש רבה (אות ד') שנותן טעם אחר לבריאת העולם, דז"ל "ר' הונא בשם רב מתנה אמר, בזכות ג' דברים נברא העולם, בזכות חלה ובזכות מעשרות ובזכות ביכורים. ומה טעם "בראשית ברא אלוקים"? ואין ראשית אלא חלה, שנאמר ראשית עריסותיכם, ואין ראשית אלא מעשרות, היך דאת אמר ראשית דגן, ואין ראשית אלא ביכורים שנאמר ראשית ביכורי אדמתך".

וצ"ב, דבשלמא לטעם רבותינו שהביא רש"י שפיר מובן דהרי קאי על כל מכלול מצוות התורה ודאי שמצוות

ולבאר הדברים יש בתחילה לעמוד בעניין הכרת הטוב דבפשטות נראה שהוא מהמצוות שבין אדם לחבירו, דיש חובה לאדם שקיבל טובה או טובת הנאה מחברו להכיר לו על כך טובה להודות לו על כך ולחזור להיטיב לו בחזרה בעת שיצטרך לזה והרי זה כפירעון חוב גמור, כפי שמצווה הלווה להשיב את הלואתו בעת שיצטרך.

והדברים בנויים בדברי ה"חיי אדם" (כלל ס"ז הל' כיבוד אב ואם סע' א') וז"ל "אמרו חז"ל דכל מצוות הבן על האב והאם הוא פירעון חוב, שהבן חייב לפרוע לאביו ולאמו הטובה שגמלוהו, ומי שאינו מכבדם נקרא רשע, דכתיב, לוח רשע ולא ישלם". וכפי שדין זה נאמר בחיוב של הבן כלפי אביו ואמו שהביאוהו לעולם וגמלו לו את כל הטובות ונעשה על כך חייב גמור כבעל חוב, יש לומר בכל תגמול של בין אדם לחברו, ואין נפק"מ בגודל החסד והטובה שעשה עמו, אדרבה אפשר ללמוד זאת בק"ו, שהרי האב והאם יש להם גם כן תועלת מזה שיש להם מהבן, בעצם זה שהוא הממשיך שלהם וגם אם לא ישיב להם מאומה, כמה טוב יש להם שאינם הולכים ערירים, נמצא שעצם מציאותו של הבן שממשיך את השרשת גם היא מציאות של הטבה מאין כמוה, אף על פי כן אומר לנו מרן בעל "חיי אדם" שהבן מחויב להשיב לאביו ולאמו על כל מה שעשו עמו וזהו חוב גמור, אף שהוא בעצם גם עשה אותם מאושרים בעצם הווייתו בעולם, על אחת כמה וכמה בכל עניין הכרת טוב אין זה עניין של מידות גרידא שאדם צריך מצד חיובו להיות במידות אנושיות, אלא זהו חיוב גמור שיש להכיר ולהעריך ולהודות ולהשיב טובה תחת טובה לכשיצטרך הלה.

וראיה מיוסדת היא בכל הכרת טוב, מדברי הרשב"א ז"ל (גיטין דף ל"ח ע"א בד"ה והא דתנן) גבי מי שאמר בשעת מיתתו, פלונית שפחתי אל ישתעבדו בה לאחר מותי, כופין את היורשים וכותבין לה גט שחרור, משום דמצוה לקיים דברי המת. ותמהו הראשונים ז"ל, וכי בשביל שמצוה לקיים את דברי המת עוברים על איסור עשה של "לעולם בהם תעבודו"? וכתב ברשב"א ע"ז וז"ל "ושמא נאמר דכל שאמר האב שחררו, אומדין אותו שעשה לו טובה שהוא חייב לו על כך גמולו, דאחזוקי אינשי בעוברים על עשה לא מחזקינן, וכיון שכן הרי הוא כמוכרו לו".

מבואר בדברי הרשב"א דכל האיסור של שחרור הוא רק אם הוא נעשה בחינם דזו הפקעה של ההשתעבדות בעבד, אבל למכור אותו לאחר מותו, ואין זה סותר את לעולם בהם תעבודו, לא מיבעי אם מוכרו ליהודי אחר שהוא יקיים בעבד את המצוה של לעולם בהם תעבודו, אלא גם אם הוא מוכרו לגוי (אמנם קונסים אתו לפדות אותו עד עשרה (או מאה) בדמיו דזהו קנס לעצם זה שעשה הפקעה ממצוות, אבל לא לעצם זה שלא מקיים בו לעולם בהם תעבודו, דאין במצוה זו הפקעה שיכול לקיים את זכות השעבוד בו בדרך מכר לאחר, כל האיסור הוא רק באופן שמשחרר אותו בלי תמורה, זו

שהתשלום היחיד שנדרש מאתנו, להכיר ולידע שהכל מאתנו יתברך ושלא נהיה ח"ו כפויי טובה על כל מעשיו.

וכבר תמה על דברי האלשיך הנ"ל בספר "זהב מרדכי" (מהגאון העצום רבי מרדכי אליפנט זצ"ל) דמה חידש בדבריו והלא הם דברי הספרי (פי' כ"ו פס' ג' שמובאים ברש"י שם) על הפסוק "ובאת אל הכהן וכו' ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלוך כי באתי אל הארץ" ואיתא בספרי [שם] "ואמרת אלך שאינך כפוי טובה" הרי שעניין מצוות הבאת הביכורים כדי להודות לנו שלא נהיה חלילה וחס כפויי טובה.

ולהבין מה באמת חידש באלשיך, עלינו לעמוד בתמיהה נוספת, דהנה בפרשת הבאת הביכורים כתיב, ובאת אל הכהן וכו' ואמרת הגדתי היום לה' אלוך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו, ובתר הכי כתיב: וענית ואמרת לפני ה' אלוך ארמי אבד אבי וכו' עד סוף הפרשה. והנה ברמב"ם (ספר המצוות עשה קל"ב) כתב וז"ל "שציוונו לספר טובותיו אשר היטיב לנו והצילנו, ומתחיל בענין יעקב אבינו ומסיים בעבודת המצריים וענותם אותנו, ולשבחו על כל זה ולבקש מאתנו להתמיד הברכה כשיביא הביכורים, והוא אומר יתעלה, וענית ואמרת לפני ה' אלוך, ומה שבא אחר זה מהפרשה כולה. וזאת המצוה כולה נקראת מקרא ביכורים" מדברי הרמב"ם נראה לפום ריהטא דלישנא דמקרא הביכורים מתחיל רק מהפסוק "וענית ואמרת" אבל מה שאומר קודם לכן לכהן, הגדתי לה' אלוך כי באתי אל הארץ וכו' אינו מכלל מקרא ביכורים, ותצא בזה נפקמ"י גדולה דאותו חלק אינו מעכב במקרא ביכורים ועוד דאינו צריך לאמרו בלשון הקודש בדווקא, דרק לגבי מצות מקרא ביכורים איתא בגמ' בסוטה (דף ל"ב ע"א) דבעי להיאמר בלשון הקודש, וכיון שתחילת הפסוק אינו חלק ממקרא ביכורים יכול הוא לאמרו בכל לשון שירצה.

ברם סתור הרמב"ם משנתו (פ"ג מהל' ביכורים הל' י') דז"ל "מצות עשה להתודות במקדש על הביכורים בשעה שמביאים, מתחיל וקורא הגדתי היום לה' אלוך כי באתי אל הארץ וגו' ארמי אובד אבי, עד שיגמור כל הפרשה, עד אשר נתת לי ה', ואין קורין אותה בלשון הקודש, שנאמר וענית ואמרת, בלשון הזאת". מדבריו נראה שמקרא הביכורים מהגדתי לה' אלוך כי בראתי אל הארץ וצריך לאמרו בלשון הקודש וצ"ע.

איברא דלשון מתני' (ביכורים פ"א מ"ש ד') מורה כן, דאיתא התם "הגר מביא ואינו קורא, שאינו יכול אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו" ואם איתא דקרא זה אינו בכלל מקרא ביכורים הרי אינו מעכב בקריאה ובמקרא ביכורים לא מוזכר זאת, א"כ הרי יכול הוא לדלג ולקרוא ההמשך ומפני מה מביא ואינו קורא? אלא ע"כ דמקרא ביכורים הוא מההתחלה וזה מעכב בקריאה, וכיון שכן אין הגר יכול לקרוא המקרא שהרי אינו יכול לומר אשר נשבע לאבותינו לתת לנו. ולפ"ז צע"ג ליישב שיטת הרמב"ם בספר המצוות.

המקרא היום, אשר לא ידע את יוסף, למחר הוא עתיד לומר לא ידעתי את ה'". ולכאורה צ"ב בדברי המדרש, למה הוצרך המדרש להוסיף שלמחר הוא עתיד לומר לא ידעתי את ה', וכי זה גופא שלא הכיר את יוסף אינו די כדי להעניש את פרעה, שהרי הוא כפוי טובה על כל הטוב שעשה יוסף עמו? ברם ההסבר הוא פשוט ביותר, המדרש בא לחדש כאן את עצם היסוד של הכרת הטוב, שיחדיר האדם בעצמו רגש הכרת הטוב דמלבד המצוה של בין אדם לחבירו, יש עניין נוסף שהאדם תהיה בו התכונה החדורה בו, להכיר טוב לכל מי שגמל עבורו טובה, ואין זו מעלה בעלמא אלא עיקר שבעיקרים, ומי שאין בו את התכונה הזו אינו בגדר "בר אנוש" ולפיכך עיקר התביעה על פרעה שאין לו את רגש הכרת הטוב, ודבר זה יביא אותו לכפור בקב"ה ולפיכך על זה ראוי הוא לעונש גדול מאד.

ועתה נחזור לעניין הראשון, דהקשנו מה חידש האלשיך והלא יש ע"ז ספרי מפורש? ברם באמת במצוות הבאת הביכורים ישנן את שתי הבחינות, יש את החיוב של הכרת הטוב כלפי הקב"ה שנצטוונו על זה שנחזיק לו טובה על כל הטובות שעושה עמנו תמיד ונכיר שהוא אדון הכל והוא הטוב והמטיב לנו בכל עת תמיד, ועל כך נצטוונו להודות ולהלל לשמו וזוהי המצוה של הבאת הביכורים והמקרא עליו, דשם נאמר פסוקים שמורים לנו לפנות אל הקב"ה ולהודות לו על כך ועבור זה נברא העולם כפי שמבאר באלשיך הקדוש.

עוד הלכה נאמרה שם, להחדיר בעצמו את תכונת הכרת הטוב ועליו לפעול בזה כפי שעמלים בכל רכישת המידות דבלא עבודה תמידית אין היא נרכשת וחודרת לעומק הלב. ואם לא יסגל בעצמו את התכונה הזאת לא תתקיים המשמעות האמיתית, להכיר טובת הקב"ה בכל דבר ולהודות לו על כל נשימה ונשימה שלנו, ודין זה נאמר במקרא דובאת אל הכהן וכו' ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלוך כי באתי על הארץ ועל זה אמר הספרי הנ"ל, ואמרת אליו שאינך כפוי טובה, הנה כאן הדיבור אינו אל הקב"ה אלא אל הכהן, ולכאורה מה העניין לומר זאת לכהן? אלא ודאי עניין האמירה אינה עניין ההודאה לבורא יתברך אותה יאמר אחרי ההגשה וההנחה אל המזבח, אלא אמירה זו באה לסגל בו את המידה, להיות בגדר מכיר טוב ואת זה הוא עושה בשעה שהוא מדבר אל הכהן, רק אחרי שיקיים את האמירה הזו, בא הדין, וענית ואמרת, החובה להודות להקב"ה על כל הטובה, ודו"ק.

לפי זה יש לומר, שהאלשיך הקדוש אינו נוגע כלל לדברי הספרי, דדברי הספרי מדברים על עניין החדרת התכונה של הכרת הטוב דזה בעי כדי שנוכל לקיים את מצוות הבאת הביכורים ואילו האלשיך דיבר על עצם הידיעה שמצוה זו מצד שורשי הכרת הטוב, דמצוה זו היא חלק מצד הכרת הטוב שיש לנו כלפי הבורא עולם, ולפיכך בעינן לומר מקרא ביכורים מצד דיני ההודאה להקב"ה, על זה שנתן לנו ארץ זבת חלב ודבש ועתה ביכולתנו להביא לו מנחת ביכורים את ראשית הפירות שיש

היא הפקעת מצוות השעבוד שיש לו בעבד, ואת זה אסרה התורה. ממילא זה שהאבא חייב לפרוע את חובו לשחרר אינו סותר את מצוות לעולם בהם תעבדו, ברם הרי הבנים לא קיבלו את חובה הנ"ל, על זה מהני המצוה שלהם, לקיים את דברי המת, והרי זה כאילו חובתם עצמם, ולפיכך שפיר כופים אותם לשחרר את השפחה ואין בזה עבירה של האיסור עשה. העולה מזה דזה שהאבא חייב לשחרר את השפחה עבור מה שעשתה עמו טובה גדולה הרי זה כמו חיוב של תשלום והרי זה כאילו קנתה את עצמה עם כספה שיכולה, הרי זו ראייה מוכחת כי הכרת הטוב אינו רק ענין של מידות אלא זו היא חובה גמורה הנובעת מזה.

ועדיין צ"ע, מצינו עניין הכרת הטוב שאינה שייכת בבין אדם לחבירו, שכן מופנית היא כלפי "דומם" ושם יש להבין מה טיב הדבר. דבמדרש רבה (שמות) והביאו רש"י (שמות פ"ו ו' פס' י"ט) בביאור מה שאסר הקב"ה על משה להכות את היאור במכות דם וצפרדע ונעשה אהרן ע"כ שליח וכן במכת כינים כיון שהגנה עליו בעת שטמן את המצרי בחול והרי בדומם לא שייך עניין חוב הכרת הטוב כבעל חוב, שהרי כל זה שייך רק בין אדם לחבירו אבל מה שייך לומר חיוב בעל חוב כלפי דומם?

ויותר תתעצם הקושיא, דמצינו סוג נוסף של הכרת הטוב, כלפי מי שחורש רעות על חברו אבל יצאה טובה מתוך הרעה שגם שם חייב להכיר טובה, שהרי נאמר לא "תתעב מצרי כי גר היית בארצו" וכידוע שהמצרים השתעבדו ביהודים בעיניו קשים ביותר ומכל מקום כיון שהיו אכסניה להם באותם שנים יש כבר דין הכרת הטוב, וכאן יש לתמוה, איזו חובת הכרת הטוב יש למי שלא רק שלא חשב טוב אלא הרע בכל מה שרק יכול להרע? איזה עניין הכרת הטוב קיים כאן?

מכוח קושיא עצומה זאת יסד הגר"מ אליפנט צ"ל דיש שני חלקים בדין הכרת הטוב. חדא, החובה שקיימת בין אדם לחבירו כפי שנתבאר היטב בדברי החיי אדם וברשב"א, ברם יש עניין נוסף, חוב שצריך האדם לרכוש את מידת הכרת הטוב וזוהי חובה כמו החובה שקיימת באדם להיות טוב ומטיב ודבק במידותיו יתברך (וכפי שנבאר בהרחבה לקמן) דיש חוב לאדם, להתבונן בכל דבר בבריאה שמביאה לו תועלת ולהכיר על כך טוב ולסגל לעצמו מידת הכרה זו. ולפיכך יש להכיר טובה גם כלפי דומם כי בכך אני מודה בעצם להקב"ה שברא את הדומם שהביא לי את הטובה הנ"ל. וכיון שכן יש גם להודות גם עם מי שבעצם רצה ברעתי, אבל במציאות יצאה לי מכך טובה, גם על כך אני צריך להחדיר ולהפנים מידת הכרת טוב. ולפיכך נצטוונו לא לתעב את המצרי ולקרבו לייחוסינו אם ירצה להתגייר לאחר ג' דורות.

והדברים מדויקים להפליא בדברי המדרש רבה (שמות פרשה א' ח') על הפסוק "ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף וכי לא היה מכיר את יוסף? אמר ר' אבין, משל לאחד שרגם אוהבו של המלך, אמר המלך התיזו את ראשו, כי למחר יעשה בי כך. לכך כתב עליו

כדרכו של הקב"ה, ודבר זה שייך בכל פרט בבריאה ואפילו כלפי דומם, כפי שמצינו שנצטווה אהרן להכות את היאור ולא משה רבינו, כיון שהיה על משה רבינו את חובת הכרת הטוב, כלפי היאור שהצילו. לפיכך שפיר נסמכה פרשה זו גם לעניין הבאת הביכורים.

ובזה אפשר ליישב את דברי המשנה בביכורים (פ"ג פ"ד) שאפילו אגריפס מלך ישראל היה נוטל את הסל של הביכורים על כתפו עד שמגיע לעזרה. והדברים תמוהים ביותר, והלא מלך פטור ממצות יבום וחליצה, כדאיתא בגמ' סנהדרין (דף י"ט ע"ב) ומקשינן התם לר' יהודה דס"ל דמלך רשאי לחלוץ ולייבם אע"פ שיש בזה גנאי, והא אמר ר' אשי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול? ומשיננין התם דמצוה שאני, ברם רבנן חולקים על ר' יהודה וסוברים דאין המלך רשאי למחול על כבודו אפילו במקום קיום מצוה, אלא דלפ"ז יש להבין מפני מה הותר לאגריפס שהיה מלך על ישראל לשאת את סל הביכורים בעזרה ולהתגנות בפני אחיו והלא לשיטת רבנן אין המלך רשאי למחול על כבודו אפילו במקום מצוה?

ברם יש לחלק, דמצוה זו שכל מהותה היא הכרת הטוב וחובה על האדם לרכוש את התכונה וילפינן לה מוהלכת בדרכיו, וחזינן דאפילו משה רבינו שהיה מלך על ישראל חייב היה בזה, דבמצוה זו אין חילוק בין מלך לפשוט דהכל בכלל קיום המצוה של, והלכת בדרכיו, בזה אין מקום להקשות דאין זה כבוד למלך לעשות כן להביא ביכורים, אדרבה ואדרבה, זהו כבודו של המלך להידבק בדרכי השי"ת.

לפיכך שפיר מובן היטב דמצוה זו של הבאת הביכורים שכולה מעניין החדרת הכרת הטוב והיא יסוד מוצק בקיום העולם והוא גדר תכלית בריאתו לפיכך שפיר אמר המדרש דבשל מצוות הבאת הביכורים שנקראת ראשית נברא העולם.

ומכל מקום צ"ב למה מצות חלה ומעשרות שאף הן נקראים ראשית שבגינם נברא העולם, ברם אפשר דגם מעשרות שיש בהן מצוה לתת ללוי ליתום ולאלמנה ועל זה חלה מצוות והלכת בדרכיו לפיכך אף מהותה של נתינת המעשרות משויך לעניין הכרת הטוב ולפיכך אף היא נכללה בכלל אלו שקיום העולם תלוי בזה (ומכל מקום צ"ע חלה אמאי נחשבת כן?).

ב) בעניין פר"ו (א)

איתא בפרשה (פרק א' פס' ח') **"ויברך אותם אלוקים ויאמר להם אלוקים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרומשת על הארץ"** ובפרש"י: וכבשה חסר ו', שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית, ועוד ללמדך שהאיש דרכו לכבוש מצווה על פריה ורביה ולא האשה".

צ"ב, בדרך כלל רש"י נוקט את הפשט לפני הדרש וכאן הקדים רש"י לפרש את הדרש לפני הפשט? וראיתי בספר "אור החמה" דתמה למה צריך היה למנות את הבעל לכבוש את טבעה של האשה, למה שלא תצווה

בידינו וכל כך מצוה זו גדולה עד שבשבילה נבראו שמים וארץ.

אם כן, דיש חלקים שונים בענייני הכרת הטוב אפשר ליישב את דברי הרמב"ם בספר המצוות, דנראה דחובת מקרא ביכורים הוא מוהגדתי לה' אלוקיך, ברם באמת עיקר מצות מקרא ביכורים שהיא החובה להכיר בטובה של הקב"ה חלק זה מתחיל רק מ"וענית ואמרת" שכן הוא מדבר אל הקב"ה ומודה לו על כל הטוב שעשה עמו. אלא דמכל מקום יש תנאי הכרחי, כדי להגיע לדרגה הזו להכיר טובה להקב"ה על כל דבר, שקודם לכן עליו לסגל בנפשו את תכונת הכרת הטוב ורק על ידי זה יוכל לקיים את מצוות "מקרא ביכורים בשלמות" והיא האמירה לכהן, הגדתי היום לה' אלוקיך כי באתי אל הארץ, לפיכך נאמר בפסוק הנ"ל, ואמרת אל הכהן, שאין זה הודאה על הכרת הטוב שהרי אין להודות לכהן, אלא זוהי פעולה שמסגל בעצמו המידה שיוכל תיכף אחרי כן להודות להקב"ה על כל החסד שגמל עמו, וכיון שכן זהו תנאי הכרחי לקיום המצוה, לפיכך אה"נ אמירה זו מעכבת, וצריכים אה"נ לאמרה בלשון הקודש דווקא, כפי שכותב הרמב"ם בהלכות ביכורים, דבלא אמירה זו לא מתחיל הקיום של מצות קריאה דביכורים שהוא חיוב הכרת הטוב כלפי קוב"ה, נמצא לפי זה שאין כל סתירה בין דברי הרמב"ם בספר המצוות לדבריו בהלכות ביכורים.

ובדברים אלו תתיישב עוד תמיהה, דהנה לאחר מצוות ביכורים ויודי מעשרות נאמר (דברים פ"א פס' י"ז) **"את ה' האמרת היום להיות לך לאלוקים וללכת בדרכיו וכי"**, מצוה זו נאמר לדבוק במידותיו של הקב"ה. והכי איתא ברמב"ם (פ"א מהל' דעות הל' ה' וז"ל "ומצוין אנו ללכת בדרכים אלו הבינונים, והם הדרכים הטובים והישרים, שנאמר והלכת בדרכיו, כך למדו בפירוש מצוה זו, מה הוא נקרא חנון אף אתה היה רחום, מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש".

ברם יש להבין את הקשר והשייכות של הפסוק עם הנאמר למעלה, דמה השייכות בין הבאת ביכורים לציווי להלך בדרכי ה', בשלמא "ויודי מעשרות" יש לה שייכות עם זה, מאחר ומצוה זו כוללת בתוכה נתינת מעשרות ללוי לגר ליתום ולאלמנה לדאוג לכל העניים והחלכאים, יש בזה משום והלכת בדרכיו, מה הוא נקרא רחום אף אתה תהיה רחום ולפיכך עליך לדאוג לכל אלו שעניים. ברם מה השייכות של מצוות ביכורים שהיא חלק מכ"ד מתנות כהונה לעניין מצוות והלכת בדרכיו?

ברם לפי מה שנתבאר כל מהות מצוות הבאת ביכורים ואמירת הקריאה עליה יסודה בעניין הכרת הטוב ויש בהן את החיוב להודות להקב"ה ושנחזיק לו טובה על כל מה שעושה. וכמו כן יש במצוה זו עוד חלק, החיוב לרכוש את תכונת הכרת הטוב וזה עניין של קניין מידות טוב, ויש לו שייכות מובהקת עם הליכה בדרכי הבורא יתברך שהיא מצוה שמחייבת את בני ישראל להלך בדרכיו ב"ה ולסגל ממידותיו, כלהיות חנון ורחום

באותם שנים תורה לא ילמד כלל, דרחיים על צווארו ויעסוק בתורה? דאותם השנים אלו השנים שהוא לומד איך ללמוד אצל רבותיו, לפיכך הוא בגדר "אנוס גמורי" שפטור, ועוד דבגיל י"ג עדיין איננו בשל נפשית לשאת אשה ולפיכך הוי ממתין ברשות, ולמעשה חז"ל קבעו זמן לזה "בן י"ח שנה לחופה" כדאיתא במס' אבות, ברם חז"ל איחרו גם את המועד הזה לעשרים שנה, כדאיתא בגמ' בקידושין (דף כ"ט ע"ב) דעד עשרים שנה הקב"ה יושב ומצפה לו שישא אשה, הוי אומר שמייח עד כ' הוי בתוך הזמן, לפיכך אינו נחשב כמבטל מצוה. אולם לאחר שכבר ראוי לשאת אשה וגם למד כיאות, אין את הפטור הנ"ל ועתה המצוה מוטלת עליו בכל רגע שלא להתבטל ממצוה יסודית שכל קיום העולם תלוי בה, לפיכך יש מקום לדון דאם נשבע לדחות את המצוה בעוד כמה שנים הוי נשבע לבטל את המצוה, או דלמא אינו מבטל מצוה כל עוד לא נפטר מהעולם, דשוב כבר לא יוכל לקיים את המצוה כלל)

וכתב המהרי"ט ע"ז דודאי מבטל הוא את המצוה משעה שעוברים עליו עשרים שנה, כדאיתא בגמ' בקידושין הנ"ל, דאם הגמ' אומרת שלאחר מיכן תפח עצמותיו רח"ל, הרי הוא בלטותא, הוי אומר שמבטל המצוה (שאל"כ למה הוא בלטותא כה חמורה) וכן יש לדייק מדברי הרמב"ם (פ"י ט"ו מהל' אישות הל' ב') "כיון שעברו עליו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצוות עשה (הרי שמאותו זמן מחשיבו הרמב"ם כמבטל מצוות עשה וכיון שכן הוי נשבע לבטל מצוה ואינה חלה כלל)

ברם מהרי"ט דחה ראיה זו, דאף שכתב הרמב"ם שעובר על המצוה מכל מקום אינו נחשב כמבטל את המצוה לחלוטין, דגדר ביטול מצוה הוי באופן שהמצוה תתבטל לחלוטין (כמו נטל האם על הבנים ושחטה שאינו יכול לשלחה יותר ולפיכך לוקח) אבל זה שנושא אשה לאחר הזמן מחשיב מקיים מצוות עשה של פ"י הלכך אינו נחשב מבטל מצוות עשה ולפיכך השבועה תחול, ואם תקשני מגמ' שבועות (דף כ"ה ע"ב) "לא הנחתי תפילין היום, מי איתא בלא אניח תפילין היום, הרי שאף ביטול מצוות עשה של הנחת תפילין ליום אחד חשיב כנשבע לבטל מצוות עשה אף שיכול לקיימה למחר? לא קשיא, דהתם כל יום הוי מצוה בפני עצמה, לפיכך אם נשבע שלא להניח תפילין ליום אחד ביטל את המצוה של אותו יום, דאין כל שייכות למצות הנחת תפילין של מחר עם היום, אבל מצוות פרו ורבו מרגע שקיים את המצוה כשיביא בן ובת לעולם נפטר הימנה לכל ימי חייו (מלבד אם ימותו בחייו דאז יתחייב מחדש כיון שהמצוה היא שיקים אחריו בן ובת) הלכך אם מתעצל עכשיו, שיהוי מצוה הוא ולא ביטול, שהרי אם יעשנה אח"כ גם יקיים את המצוה. ומכל מקום מסיק הוי שהשבועה אינה חלה כיון שמצוה הוא עכשיו על המצוה הזו והרי מבטל הוא קיום מצוה, כפי שנראה מלשון הרמב"ם "הרי זה עובר ומבטל מצוות עשה" עכ"ל יעו"ש.

וכבר תמה עליו הגרא"ו זצוק"ל הי"ד ב"קובץ שיעורים" (ח"ב סי' י"ט) מלשון הרמב"ם [שם] וז"ל "ואם היה מתיירא מלישא אשה וטרוד בה והיה מתיירא מלישא

התורה בהדיא שתהיה האשה צנועה שלא תרד חלילה וחס מהדרך הישרה? והקושי הגדול יותר, דהרי עד שלא נישאה מי יכבוש וידריך אותה? (אמנם זה אפשר לומר שכשהיא ברשות הוריה בושה היא מהם, לפיכך בית אביה עצמו הוי השמירה ואם חלילה וחס אינו הרי זה פגם עצום לחינוך של הוריה, ולפיכך גבי בת כהן שזנתה כתוב שהיא מחללת את בית אביה שהרי היה לו לשמור עליה שלא תעשה את המעשה ובוזה שעשתה הוי גילוי שאביה אינו שמור בעצמו וזהו גוף החילול שלו, ברם כשהיא ברשות בעלה חשה היא עצמה יותר עצמאית, ויש לחוש שמא תפרוץ, לפיכך מינתה התורה את הבעל שישמור וידריך את אשתו שלא תפרוץ חלילה וחס את חומות הצניעות והקדושה) עוד תמה באור החמה למה צריך הבעל לכבוש ולא די שהבעל יאמר לה שתשמור את אורחותיה.

וביאר דבאמת אין הכוונה חלילה וחס כפשוטו, אלא כפי שהיה אצל דינה שיצאה לראות בבנות הארץ והיינו כי טבע האשה לתור ולחפש מה עושות הנשים ולפיכך מצווה הבעל לכבשה, היינו שיתן לה את כל מה שהיא צריכה בבית ולא תצטרך לחפש בחוץ, וזה מה שחייבה התורה את הבעל בשאר כסות ועונה (ולפיכך מובן שזה שייך רק לבעל ולא שייך להורים, אם כי צריכים הם לעשות את כל שביכולתם למנוע את הבת לצאת ולתור בחוץ)

ובזה תיושב הקושיא הראשונה, מפני התחיל רש"י עם הדרש שדורש את חיסרון הוי, משום דגם לפי פשוטו יקשה עניין הכיבוש, דהרי בכל מקום כיבוש הוא מיד השונא שנלחם בו. ברם בעת בריאת העולם עדיין לא היו שונאים ומלחמות, וא"כ למה יש לפרש באופן בו מדברים על מלחמות ושנאות? לפיכך הקדים את הדרש שזה קאי על סוג של כיבוש בדרכי שלום ולא על כיבוש מלחמה וזה יותר קרוב לפשט, ודפח"ח.

(ומכל מקום צ"ב, הרי לקמן (פ"י ט' פס' א' וז') נאמרו שוב פסוקים לעניין מצוות פרו ורבו, וברש"י שם אמר שהראשונה בפסו' א' הייתה לברכה ואלו בפסו' ז' נאמר לעניין ציווי. ברם כל מוני המצוות מנו כבר בפרשת בראשית את מצוות פרו ורבו, כיון שלא יתכן שעד לאחר המבול לא היה כלל ציווי על פרו ורבו, ברם צ"ע מפני מה נאמרו שני פסוקים לציווי, וצ"ב)

ג) האם שהיה במצוות פרו ורבו הוי ביטול המצוה? (ב)

בתשובות מהרי"ט (יו"ד סי' מ"ז) מביא שאלה מעניינות, במי שאירס ילדה קטנה כבת שש או שבע שנים שאינה ראויה כלל להריון והוא כבר מגודל בשנים (כבן ל' שנים) ונשבע שלא ישא אשה עליה בחייה, ודן בזה הגאון ז"ל האם יש בזה דין "נשבע לבטל את המצוה" או לא, כלומר דזה גופא שמשתהה הוא זמן כה רב, האם זה סוג של ביטול מצוה שהרי הוא מבטל משך זמן רב את המצוה ויתכן שמרגע שחייב במצוה אסור לו להשתהות (ואם אמנם אין איש נושא אשה בגיל י"ג כשמתחייב במצוות, יש לומר דמשום מצוות תלמוד תורה שאם לא ישב וילמד

המצוה, וזהו הכ"ש, דבשעה שמוחייב בתלמוד תורה אין דבר שיכול לדחות אותה משום שהיא חמורה מכל המצוות, וזהו הכ"ש אם אפילו מצוות שוות (ויכול לקיימן ע"י אחרים) אין נדחית המצוה שעוסק בה מפני מצוה אחרת (דאי אתה יודע ערכן של המצוות) לא כ"ש שמצוות תלמוד תורה שחמורה מכל המצוות ואין בה כלל דיחוי, וזהו הכ"ש.

מכל זה מוכח דשיהוי דמצוות פרי'ו אינו נחשב כביטול המצוה רק איחור זמן. ולפיכך אם חושש הוא שמא לא יוכל ללמוד תורה (דרחיים על צווארו ועוסק בתורה?) הותר לו לאחר עצמו מלישא אשה (ומה שאמר הרמב"ם דהרי זה מבטל מצות עשה, הכוונה כשאין לו הפרעה לשבת ללמוד תורה גם אם ישא אשה [כמו אלו שיש להם קעסט] בכה"ג אסור לו להתבטל מהמצוה וכלפי זה נחשב הוא מבטל מצוות עשה) וכיון שכן אף אם לא עשה זאת בשל חשש ביטול מצוה אלא שנשבע לשאת קטנה שעדיין אינה ראויה ללדת אין זה נחשב כמבטל מצוה ויש לה לחול.

וראיה לזה אפשר להביא מתשובות הרשב"א (ח"ד סי' צ"א) וז"ל יישאלת מי שנשבע שלא ישא אשה עד זמן ידוע, מי מדמיין לה לההוא ירושלמי (שבועות פ"ג הל' ד') שבועה שלא אוכל מצה וכו', דהכא נמי כיון שלא נשבע שלא ישא לעולם ועד אלא עד זמן ידוע אין זה נשבע לבטל את המצוה. תשובה: שבועה היא וחלה, דאין זה נשבע לבטל את המצוה דאפשר לקיים זה וזה, ולא זו בלבד שאין זמנה בהול, אלא אפילו במצוה שזמנה בהול כמילה ביום השמיני, אם נשבע שלא ימול בבקר עד ארבע וחמש שעות, או שנשבע שלא יאכל מצה שעה ראשונה של הלילה, מקיים שבועתו ומשתתה עד הזמן, וכ"ש זה שאין זמנה בהול" יעוי"ש.

אלא דיש להקשות, דאם כל יסוד החילוק הוא בין מי שמאחר רק את הזמן למי שמחליט לבטל לחלוטין את המצוה דכה"ג הוי מבטל את המצוה ובכה"ג אין חיוב מצוות תלמוד תורה דוחה כלל את המצוה וחל עליו חובת פרי'ו, אמאי יש לו כלל היתר לדחות בשל חשש שלא יוכל ללמוד, כפי שכתב ברמב"ם שם (בה"ג) "מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושוגה בה תמיד, כבן עזאי ודבק בה כל ימיו ולא נשא אשה אין בידו עון". ולכאורה מאי שנא מצוה זו מכל המצוות שאי אפשר לקיימן על ידי אחרים דודאי לא היה להם פטור כזה להתבטל לחלוטין מן המצוות הללו ואמאי כלפי מצוות פרי'ו הדין שונה?

ונראה דהתם גדר הפטור משום דהוי אנוס גמור בעניין דשאני כל המצוות שאינם גורמים לו בעסקן להתבטל לחלוטין מהתורה, ברם כאשר עול הבית יוטל על צווארו ואדם קדוש כבן עזאי חש שזה יגרום לו שלא יוכל לעסוק בתורה ונפשו דבוקה לחלוטין בתורה ומאידך נפשו נקיה לחלוטין ואין לו כל הרהורי עבירה שזה עוד ייסוד חיוב לשאת אשה, שמלבד דין הקמת המשכיות יש עניין שישא אשה כדי שחלילה וחס לא יהיו כל ימיו בהרהורי עבירה שקשים מן העבירה, וכה"ג עסק התורה שלו אינו כיאות, משום הכי אין לו כל היתר להתבטל מהמצוה, אבל בן עזאי היה לו גדר אחר של "לאונסו שאני" שמצינו כיוצא

אשה כדי שלא יטרח במזונות עבור אשתו ויבטל מהתורה, הרי זה מותר להתאחר שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכ"ש בתלמוד תורה" עכ"ל. והנה יש לעיין מדברי הגמ' במו"ק (דף ט' ע"ב) דהקשו התם, כתיב יקרה היא מפנינים וכל חפציק לא ישוו בה, ודייקינן הא חפצי שמים ישוו בה, שאם יש לך לעסוק במצוה תבטל תלמוד תורה ותעסוק במצוה, ומאידך איכא קרא "כל חפצים לא ישוו בה" דאפילו חפצי שמים לא ישוו בה ואסור לבטל תורה דאם תזדמן לו המצוה והוא עסוק בתורה מבטל המצוה ועוסק בתלמוד תורה, הרי שאין לבטל מתורה אפילו לעסק המצוות! ותירצו, כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים דאינו מבטל מת"ת, אבל מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, כגון הנחת תפילין ק"ש ותפילה שהן מצוות שרק הוא יכול לעשותה ברגע שמזדמנת לו המצוה עליו לדחות את עסק התורה ולקיים את המצוה שמזדמנת לו.

והנה מצוות פרו ורבו אף היא מצוה שמוטלת עליו ואינה מתקיימת על ידי אחרים וא"כ ברגע שמזדמנת לו המצוה (מגיל כ' ואילך) חייב הוא לקיים המצוה והיאך יתבטל ממנה? ואם אמנם יש כאן עניין של מתיירא מכך שיתבטל מן התורה, אולם מה שייך לומר גדר העוסק במצוה פטור מן המצווה, הלא ברגע שיש מצוה שאינה יכולה להתקיים על ידי אחרים אין כבר גדר של העוסק במצוה פטור מן המצווה? אם לא שנתרץ בדרך הפשיטות דלא כמהרי"ט, דיש לחלק בין מצוה שאם לא יעשנה כעת תתבטל ממנו לחלוטין לפיכך אמרה הגמ' דברגע שמזדמנת המצוה עליו לדחות תלמוד תורה, אבל מצוה שאינה מתבטלת ממנו רק משתנה (מתאחרת) דבכה"ג אין את החילוק הנ"ל והוי כמצוה שיכולה להתקיים על ידי אחרים (מהבחינה שלו האחרים זה הזמן היותר מאוחר) ממילא אין כאן גדר של העוסק במצוה פטור מן המצווה. ברם זה עדיין לא מיישב לחלוטין את לשון הרמב"ם דמהו הלשון "וכ"ש תלמוד תורה" והלא דינם שווה הוא, דגם במצוה אחרת לו יצויר שעוסק הוא בפדיון שבויים ובשל זה לא יוכל לעסוק בפרי'ו והנושא הוא רק איחור המצוה ולא ביטולה לחלוטין, וכיון שכן העוסק במצוה פטור מן המצווה וא"כ מה לי מצוה זו או תלמוד תורה?

ברם נוכל ליישב את הלשון הנ"ל דהכי כוונתו, דבאמת אין שייך לומר דין עוסק במצוה כלפי תלמוד תורה, דהרי באמת לא שייך שתלמוד תורה תדחה מפני מצוה אחרת, שהרי תלמוד תורה עומדת מעל כל המצוות? אלא דמה שמבטלים עסק התורה מדין אחר הוא, דאמרינן בגמ' ברכות (דף ל"ה ע"ב) דנתנה התורה רשות לעסוק בצרכי החיים כדי שמחיינו וכל צרכיו ההכרחיים ואינו חייב אז בתורה וילפינן לה מ"זאספת דגנך" נמצא שחיוב תלמוד תורה נאמר רק ביתר השעות שאינו צריך לעסוק במלאכתו בכה"ג מחויב בת"ת, ועל כן גם אם נזדמנה לו מצוה שאינו יכול לקיימה על ידי אחרים אין היא גרועה מצרכי האדם שמבטלים תלמוד תורה בכה"ג, דאין זה דיחוי אלא גדר אחר, דבזמנים הללו אין הוא מחויב במצוות תלמוד תורה. ברם אם המצוה יכולה להיעשות על ידי אחרים או אפשר לקיימה לאחר זמן בכה"ג לא פקע חיוב תלמוד תורה, וכיון שחיוב ת"ת עליו ממילא פטור הוא מן

(מהרה"ג החו"ב בעל ו"יברך דוד" שליט"א)

ד) בענין מקומם של גן עדן ונהרותיו

ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם (ב, ח')

הנה ודאי אין לי כל כוונה 'לחפש' את מקומו של גן עדן שבארץ, רק לדון בדברי חז"ל והמפרשים בזה כדרכה של תורה.

במדרש כונן פ"ט וברשב"ם ב"ב פ"ד ע"א מבואר שגן עדן **במזרח** העולם, ורגמ"ה שם ותוס' בכורות נ"ה ע"ב ד"ה מיטרא כתבו שגן עדן **במערב**, ובפי' הרוקח בראשית ב' י"ט כתב שגן עדן בצד **צפונית מזרחית** של העולם, וכ"כ בספרו חכמת הנפש, ובאדרת אליהו להגר"א כתב שהוא **בדרום מערב** של העולם.

והאבן עזרא (בראשית ב' י"א) כתב שגן עדן **בקו המשוה**, וכ"כ הרמב"ן בשער הגמול, ומן הענין להביא את לשונו: "ובספרי הרפואות ליונים הקדמונים וכן בספר אסף היהודי יספרו כי אסקלפיוס חכם מקדוני וארבעים איש מן החרטומים מלומדי הספרים, הלכו הלוך בארץ ועברו מעבר להודו קדמת עדן למצוא קצת עצי הרפואות ועץ החיים למען תגדל תפארתם על כל חכמי הארץ, ובבואם אל המקום ההוא ויברק עליהם להט החרב המתהפכת ויתלהטו כלם בשביבי הברק ולא נמלט מהם איש, ותשבות חכמת הרפואה מן הגוים ההם ימים רבים עד מלוך ארתחששתא המלך, ואחרי כן נתחדשה בהם דעת הרפואה על ידי הנקובים בשם במלאכה ההיא, וכל אלה דברי אמת הם ידועים ומפורסמים גם היום כי רבים מבאי הארץ הלזו ארצה בני קדם יראו מרחוק הלהט המתהפכת".

ולפי מה שכתב הרמב"ן שהוא מזרחית להודו, צריך לומר שהוא באחד מאיי האוקיינוס הדרומי, כמו אינדונזיה, ולא ביבשת אסיה, כי כולה מעל הקו המשוה.

ובספר שושן עדות לר' משה די ליאון כתב: "ואמרו על חכמי יון הקדמונים כי בקשו לדעת על המקום הזה והלכו דרך נהר פרת על שפת הנהר מפני שהנהר ההוא יוצא מגן עדן אשר בארץ ולזמן הרבה כאשר הגיעו אל המקום אשר הוא שם כחצי מיל להט אותם להט החרב המתהפכת ונשרפו ואבדה חכמת היונים הקדמונים", (נדפס בקובץ על יד ספר ח' (תשל"ו) עמ' 363), וכ"כ בספר אבקת רוכל לר' מכיר תלמיד ר"י בן הרא"ש, וכ"כ המעבר יבוק (שפתי רננות פל"ג).

והאברבנאל שם כתב: "הנה מקום גן עדן אמרו הראשונים שהיה תחת קו משוה היום... והחוש מכחיש זה מאוד לפי שהיום הזה הן רבים עתה עם הארץ הולכים לאותו מחוז אשר תחת הקו משוה היום ולא מצאו רמז לענין הגן ההוא", (בזמנו כבשו ההולנדים את אינדונזיה), ובאמת לא ברור מנין לאב"ע והרמב"ן שגן עדן בקו המשוה, וגם אם הוא שם מנין להם שהוא דוקא במזרח, הלא גם מרכז אפריקה בקו המשוה (וכיום ידוע לנו גם על מרכז אמריקה), וצ"ע.

ובעירובין י"ט ע"א אמרינן: "גן עדן אמר ריש לקיש אם בארץ ישראל הוא בית שאן פתחו, ואם בערביא בית גרם פתחו, ואם בין הנהרות הוא דומסקנין פתחו", ולכאורה זהו דלא ככל השיטות הנ"ל, וצ"ע איך התעלמו כולם מדברי הגמרא המפורשים בזה, ואולי ס"ל שאין הכוונה שנסתפק אם שם פתח גן עדן, אלא רק תיאר את שבח המקומות הללו בדרך מליצה.

אכן לכאורה היה נראה מאוד לפרש דריש לקיש נסתפק בדוקא על ג' המקומות הללו שמא שם הוא גן עדן, כיון שלמד זאת ממקומם של ד' הנהרות היוצאים מגן עדן, פישון גיחון חדקל ופרת, שגיחון הוא בארץ ישראל כמ"ש והורדתם אותו אל גיחון, וארץ החוילה ששם פישון היא בארץ ערב (המכונה כיום "ערב הסעודית" או "סעודיה"), כי חוילה הוא אחד מבני יקטן, ומושבם של בני יקטן הוא בערב, כמ"ש בתורה בפרשת נח 'ויהי מושבם

בזה בגמי בזבחים (דף ק"ב) דהביאה הגמי ילפותא שלימה שלמד רבי אלעזר ב"ש בבית הכסא, ובסוף העניין תמאה הגמי' והיכי עביד הכי והאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ ממרחץ ובית הכסא? ותירצו התם דלאונסו שאני. ופירש"י שהייתה שמועתו שגורה בפיו ומהרהר בה על כרחו, והוא הדין אצל בן עזאי כיון שלא יכול היה להימנע מלימוד התורה אפילו לרגע אחד ואין אצלו הרהורי עבירה, אין בידו עון כשלא נושא אשה, ולפיכך נדחית אצלו המצוה,

ודין אחר הוא מדין עשה שדוחה בעת קיומו עשה אחר, דהתם לא שייך לומר דאין בידו עון, דהכי חיוב המצוה שימשך בעסק המצוה, ברם כאן באמת אין את היסוד של דחיה של עשה דתיית דוחה את העשה השני שהרי כאן היה חיוב שהרי אי אפשר לה להיעשות ע"י אחרים, אלא דאנוס שאני, על זה מתאים לשון אין עון בידו כמו כל אנוס, עכתי' הגרא"י שם.

ברם חזינן דמהר"יט לא סבר כן, שהרי העלה בפשיטות דלא כהרשב"א, דלשיטתו אפילו דיחוי לזמן הוי ביטול מצוה לחלוטין (במי שאינו כבן עזאי) ולמד בדעת הרמב"ם, הרי זה עובר ומבטל מצות עשה שגם דיחוי לזמן במצוה שאינה יכולה להיעשות על ידי אחרים דהוי מבטל מצוה.

ויש לעיין, דמכל מקום הרי יש לנו את הירושלמי (בשבועות) דמינה משמע דשבועה חלה על המצוה בכה"ג אפילו אם זמנה בהול, כשבועה לא לאכול מצה בחלק מן הלילה ומאי שנא מצוות פרי' דלא חלה? דנראה דמהר"יט למד בדעת הרמב"ם דהוא מבטל עשה, ומהאי דינא תתבטל השבועה, אף שניתן לעשותה לאחר זמן, ולמה גרעה ממצוות מצוה דכיון שיש לה זמן בהמשך הלילה אינו נחשב מבטל מצוה?

ויש לומר בגדר האפשר, דיש לחקור במצוות פרי', מהי עשיית המצוה, האם הביאה עצמה (שהרי זה מעשה שבידו והיתר הוי דבר שממילא ואינו שייך אליו כלל) והילדים שיבואו אח"כ הם תנאי בקיום המצוה, שכל עוד לא יהיו לו בן ובת לא יצא ידי חובת המצוה, או דהמצוה היא שיהיו לו ילדים ואילו הביאה היא רק גדר הכשר והיכי תמצוי לקיום המצוה.

ונראה אולי לומר דמהר"יט למד בדעת הרמב"ם דהמעשה היא המצוה ויש עליו חיוב לעשות מעשה בכל עת שצריך עד שיקיים את המצוה בפועל (ולאחר מיכן יהיה רק חיוב עונה) ויש לומר דכה"ג אין זו רק מצוה אחת ארוכה, אלא כל יום ויום חיוב בפני עצמו לעשות את המעשה, לפיכך לא דמי כל כך למצוות מצוה ואין אי"כ סתירה מדברי הירושלמי.

אולם הרשב"א שהביא ראיה לשיטתו מדברי הירושלמי אפשר דסבר ההיפך, דמצוות פרי' שיהיו לו ילדים וההיכי תמצוי לקיום זה המעשה ביאה, ולפיכך ס"ל לרשב"א, שאין זה נחשב מבטל אלא רק משהה, כיון שהרי בלאו הכי אי אפשר לומר שכל יום הוי מצוה שהרי זו מצוה אחת ארוכה ומתמשכת, שכל עוד שלא יהיו לו בן ובת עוד לא עשה את המצוה, ובכה"ג אפשר לומר דדחיה זמנית דומה יותר לאכילת מצוה שיש לו כמה שעות לקיים את המצוה ורק דחה את הזריזין מקדימין, ועדיין אין הדברים מחוורים לי כל צרכם, וצ"ע.

והרמב"ן (להלן ג' כ"ב) דחה את תמיהתו וכתב: "ורבי אברהם מכחיש מה שאמרו כי פישון הוא נילוס, בעבור שימצאהו יוצא מהר הלבונה, ולכן יגדל בימי הקיץ, וכבר נודעו נהרות רבים יצאו מן המקור וימשכו הרבה, ואחר כן יכנסו בתחתיות ארץ מהלך ימים, ויבקעו ויהיו נובעים תחת אחד ההרים במקום רחוק", וכן כתב בדרשת תורת ה' תמימה.

(באמת מקורות הנילוס הידועים היום באתיופיה ואוגנדה אינם דרומית לקו המשווה אלא מעט צפוניים לו, ומשום מה גם שם החורף מניסן עד אב).

ובאמת דברי האבן עזרא צ"ב, דעד שהוא תמה על הנילוס, יותר היה לו לתמוה על הפרת והחידקל שמקורותיהם הם הרבה יותר רחוקים מהקו המשווה, כי הם באים מהרי הטורוס שבטורקיה, ובאמת מלשון האבן עזרא נראה שחשב שהפרת והחידקל זורמים מרוח מזרחית דרומית לצפון, אך כידוע אינו כן, אלא הם יוצאים מהרי הטורוס וזורמים לדרום מזרח עד שנשפכים לים במפרץ הפרסי, וכן אמרו בבכורות נ"ה ע"א "מיטרא במערבא סהדא רבא פרת", הרי שהפרת זורם מן המערב לבבל, ועל כרחך צ"ל שכל הנהרות מגיעים מג"ע בדרכים תת קרקעיות כמ"ש הרמב"ן.

ב) הרמב"ן כאן כתב: "ארץ החוילה אשר שם הזהב לבאר שאינה חוילה של מצרים... כי זו מזרח המזרח", ולפי דבריו גם נהר פישון אינו במצרים אלא במזרח הרחוק, ואזיל לטעמיה בשער הגמול הנ"ל שכתב שגן עדן מעבר להודו.

ולפי דברי הרמב"ן נמצא שחוילה זה הוא מבני יקטן שהיה מושבם בהר הקדם, והבין הרמב"ן שהוא במזרח הרחוק, (ולא כהמפרשים שהבאנו לעיל שכתבו שהוא בערב), וכן באדרת אליהו להגר"א כאן כתב שחוילה אשר שם הזהב הוא חוילה אחי אופיר (שהיו מבני יקטן), וכידוע שבאופיר היה זהב רב.

ג) בספר קדמוניות היהודים ליוסיפון ספר א' פ"א כתב שפישון הוא "גיגיס", וכנראה כוונתו לנהר גנגס שבהודו, וכ"כ האברבנאל כאן בשם חכמי האומות שפישון הוא "גנאקי" הסובב את ארץ הודו ובחול שלו יש זהב, וחוילה היא מחוז בהודו.

ד) עוד שיטה מחודשת מצאתי לגאון האיטלקי הקדמון (מזמן הרמב"ם) ר' אחימעץ בן פלטיאל בספר היוחסין של משפחתו (הידוע בשם "מגילת אחימעץ"), שפישון הוא הנהר "פואו" שבצפון איטליה, שכתב שם: "מאבותי כהובאו באניה בנהר פאו הוא פישון נהר עדן ראשון".

נהר גיחון. גם בזיהוי נהר זה יש כמה שיטות:

א) בקדמוניות ואברבנאל הנ"ל כתבו שהוא הנילוס שהוא סובב את ארץ כוש (אתיופיה), וכוונתם לנילוס הכחול, (כידוע, הנילוס שבמצרים הוא חיבור של שני נהרות, אחד הוא הנילוס הכחול "בחר אל אזרק" המגיע מאתיופיה, והשני הוא הנילוס הלבן "בחר אל אביד" המגיע מאוגנדה, ושניהם מתחברים בחרטום שבסודן), ובתבואות הארץ סייע לזה ממה שהפלאשים קראו לנילוס "ג'וחאן", ולפי זה צריך לומר שפישון הוא הנילוס הלבן, וארץ החוילה אשר שם הזהב היא בסודן או באוגנדה, (ולפ"ז שתי הנהרות הראשונים הם סמוכים זה לזה כמו ששתי האחרונים סמוכים זל"ז).

ובתרגום המיוחס ליונתן בפרשת בשלח (יד, ט) שנהר פישון הביא מרגליות ואבנים טובות מגן עדן לתוך נהר גיחון, וגיחון הביא אותם לים סוף, (כוונתו לאחד מזרועות הנילוס שנכנס לים סוף), וזה מתאים מאוד עם שיטה זו, שלפיה פישון וגיחון מתחברים יחד.

ב) בפירוש ר' אברהם בן הרמב"ם כתב שהשיטה המפורסמת היא שגיחון הוא נהר גדול בפרס, ולפ"ז נתקשה איך הוא סובב

ממשא באקה ספרה הר הקדם, ופי' רס"ג "משא מפה. ספרה מדינה", והם שני הערים החשובות של המוסלמים בערב, כידוע, וכן פי' במדרש מאור האפלה שם, ע"ש, ובש"ת הרשב"א ח"ה סי' קכ"א הובאה תשובת רב שרירא ורב האי שכתבו: "ואף עד עכשיו יש בערב מי שהם בני הערביים ישמעאליים ובני יקטן שמנהגם כן", ובין הנהרות הלא הם הפרת והחידקל.

והנה על המקומות הללו גם כן יש להקשות כקושיית האברבנאל הנ"ל שלא נמצא בהם זכר לגן עדן, ועל כרחין צריך לומר שגן עדן נמצא הרבה מתחת לפני האדמה, וכן מדויק בלשון הגמרא שאמרה "בית שאן פתחו", רק "פתחו" שם, אך הגן עצמו שוכן במעמקי הארץ, ולפי זה ניחא גם קושיית האברבנאל על האבן עזרא והרמב"ן.

ובתמיד ל"ב ע"ב איתא שאלכסנדר מוקדון היה באפריקי שאחרי הרי חושך והגיע לפתח גן עדן, ע"ש, וככל הידוע אלכסנדר מוקדון לא הגיע לאיזור הקו המשווה.

ובאגרת ר' עובדיה מברטנורא שבספר דרכי ציון, כתב בפשיטות שגן עדן הוא בארץ עֵדן שבתימן, וכ"כ בספר התשבי (לר' אליהו בחור שהיה ג"כ באיטליה קרוב לזמן הרע"ב) ערך גן עדן, ע"ש, ולא אדע מאין להם זאת, אמנם יש מקור קדמון לדבריהם באחד הספרים החיצונים הנקרא "ספר היובלים" שמבואר שם שגן עדן בדרום ערב.

ה) מקומם של הנהרות פישון וגיחון.

וְנַהַר יִצְחָק מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגֶּן וַיִּמְשֵׁם יִפְרָד וְהָיָה לְאַרְבַּעַה רְאשִׁים. שֵׁם הָאֶחָד פִּישוֹן הוּא הַסַּבֵּב אֶת כָּל אֶרֶץ הַחוּיְלָה אֲשֶׁר שָׁם הַזָּהָב. וְהַזֶּהַב הָאֶרֶץ הַהוּא טוֹב שֶׁם הַבְּדֵלָח וְאָבֵן הַשֵּׁהָם. וְשֵׁם הַנְּהַר הַשֵּׁנִי גִיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ כּוּשׁ. (ב, י-יד).

ועתה נבוא לדון במקומם של הדי' נהרות:

נהר פישון. בזיהוי נהר זה יש כמה שיטות:

א) רס"ג ורש"י ור' אברהם בן הרמב"ם פירשו שהוא הנילוס, ולפי זה ארץ החוילה היא של חוילה בן כוש, כי הנילוס עובר באתיופיה כידוע.

ובאבן עזרא פקפק קצת בזיהוי זה, וז"ל: "אמר הגאון כי פישון יאור מצרים... ויאור מצרים יוצא מהר הלבונה, רחוק מקו השוה בצד נגב, והראיה גדולה בקיץ, וידענו כי גן עדן תחת הקו השוה, שלא יוסיף היום ולא יחסר כל ימות השנה... אם כן ירד פישון לפאת דרומית מערבית ואח"כ ישוב דרך צפונית, ואין ראה על פישון שהוא היאור רק שתרגם החוילה כפי צרכו, כי אין לו קבלה".

וביאור דבריו הוא שידוע שמקורו של הנילוס הוא במקום הנקרא "הר הלבונה", ומקום זה נמצא דרומית לקו המשווה, והביא האבן עזרא ראה לזה שמקורות הנילוס נמצאים דרומית לקו המשווה - ממה שאנו רואים שנהר הנילוס מתרבה ועולה על גדותיו דוקא בימי הקיץ, ואילו בימי החורף מימיו מועטים, ולכאורה הוא פלא שהרי הגשמים יורדים בחורף ולא בקיץ, אמנם פשר הדבר הוא שמקורותיו של הנילוס נמצאים דרומית לקו המשווה, ששם סדר העונות מתהפך, מניסן עד תשרי - חורף, ומתשרי עד ניסן - קיץ, (וכן כתב האבן עזרא באגרת השבת "כי באלה (=בימי הקיץ) יחסרו הימים והנהרות חוץ מיאור מצרים כי הוא יוצא ממעינות הר הלבונה בפאת דרום", ויש בענין זה אריכות מעניינת בשו"ת הרדב"ז מכת"י חלק ח' סי' קמ"ו וסי' קמ"א שאסר על פי זה את הטבילה בנילוס בזוחליו, ואכ"מ), ועפ"ז כתב האבן עזרא שאם הנילוס יוצא מגן עדן צריך לומר שזורם מהקו המשווה לכיוון דרום מערב ואח"כ סב על עקבותיו וזורם לכיוון מזרחית צפונית.

ד) באבן עזרא כתב: "וידוע כי גיחון קרוב מאי", כי כתוב והורדתם אותו אל גיחון", ואבן עזרא שיטה אחרת כתב: " ונהר גיחון היה קרוב לירושלים כי כן כתוב והורדתם אותו אל גיחון וחזקיה סתמו כאשר הוא מפורש בדברי הימים", וצ"ע שהרי הנחל ההוא אינו קרוב לארץ כוש כלל, ואולי סבר שלפני שחזקיה סתם אותו היה נהר גדול והגיע עד כוש, וצ"ע.

את ארץ כוש, והניח בצ"ע, ובהערות המהדיר שם כתב שיש הסבורים שכוש זו היא ארץ בין פרס למדי ששמה דומה ל"כוש".

ג) בפ"י הרד"ק כתב: "זוה הנהר נמשך לצד דרום וסובב כל ארץ כוש שהיא דרומית, ומשם נכנס לים סרנדיב שהוא הים הגדול הדרומי, כמו שכתבו חכמי המחקר".

~ ~ ~ ~ ~

"נהשבה" – הגאון רבי יחיאל הלוי נרביק שליט"א

ג/ יא, המן העיץ. במס' חולין דקל"ט ע"ב, המן מן התורה מנין שנא' המן העיץ. והקושיא מבוארת מה ענין המן למעשה הנחש דוקא. ובמהרש"א חי' אגדות שם כתב. ואמר המן העיץ במעשה הנחש, והוא לפי שהי' הוא גזע צפעוני מעשו ועמלק אשר כהם נחש הקדמוני, ובמדרש המן והנחש פתחו באף כו' ושניהם נתנו עיניהם כמה שאינו ראוי להם כו' כדאיתא פ"ק דסוטה. עכ"ד. ובדרושים נחמדים להמהר"ם שיף הנדפס סוף מס' חולין, בד"ה מרדכי, כתב, מאדי"ם חושבנא של המן, לכן נרמו בהמן העיץ שהנחש הביא מיתה לעולם. והוא מורע עמלק נחש עקלתון. עכ"ד.

וזה מכבר אמרתי בסגנון פשוט, דהנה ידוע דאילו לא שהטא אדה"ר כבר חי' נגמר התיקון השלם בכל הבריאה, ורק ע"י הטאו הוצרכנו לכל הגלגולים של הגלות והצרות וכו', והזמן היותר גרוע חי' בעת מעשה המן שכבר נגזר כליו' חי' על שונאייהם של ישראל, וזהו שאמר הקב"ה לאדם המן העיץ, כלומר שאתה בהטאך גרמת שיבא המן וימרר חייהם של ישראל. ולהתעורר מזה כמה צריך להשמר מהטא, שאין אנו יודעים עד היכן דברים מגיעים וד' יעזרינו ע"ד כבוד שמו.

והנה באבות תנן כל מה שברא הקב"ה בעלם לא ברא אלא לכבודו, שנא' כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. ע"כ. והיינו דזהו תכלית כל הבריאה, גילוי כבודו, וזוה זוכים הנבראים, ומתקיים רצונו ית' להטיב עם בראויו. והנה אילו חי' אדה"ר שומר ציווי ד', כבר חי' מתקיים הגילוי הנצרך מהאדם, והי' נגמר בזה התיקון השלם, אולם מכיון שאדה"ר עבר על הציווי, והי' בזה סתירה עם הגילוי הנצרך, ע"כ כדי לתקן זה הפגם, הוצרך כוח הרע להתגבר יותר ויותר כפי שגזרה חכמתו, כדי שבהאבד הרע, יתברר יותר היחוד השלם, בדרך קושיא ותירוץ, וזה חי' תשובת המשקל להסתתר והפגם שהי' ע"י החטא, וממטעם זה נמשך גם שהתיקון השלם כדי שגייע צריך את כל ימות העולם עם כל המאורעות כפי ששיערה חכמתו ית'. דברים אלו לקוחים מספר דעת תבונות, וספר דרך ד', ע"ש ותמצאם מבוארים ובהירים הרבה.

ובזה יש ליתן טעם למה שחיה נענשה דוקא בכוח הלידה, והוא מידה כנגד מידה, כיון שרק ע"י החטא הוצרכו השתלשלות הדורות בשביל התיקון עצמו.

ולפי"ז יתכן לומר בפסוק כ' ויקרא האדם שם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חי. אשר לכאורה יל"ע למה נאמר זה רק אחר החטא, ולהנ"ל י"ל דבאמת קודם החטא, עיקר תפקיד האשה חי' עזר כנגדו, וע"כ קרא לה אשה, וכה ההולדה שניתן לאשה חי' ענין נוסף. אולם אחר החטא, שהוצרכו כל הולדות וההולדות לעצם התיקון, א"כ זהו חלק עיקרי בתפקיד האשה, וע"כ קרא שמה חוה "כי היא היתה אם כל חי". (ועי' רש"י שם שכ' ויקרא האדם, חזר הכתוב לענינו הראשון וכו' ע"ש, וזהו דלא כמ"ש, וע"ד יש להעיר מפרק ד' פ' א' והאדם ידע את חוה אשתו, וברש"י שם כ' דזה חי' קודם החטא, ומ"מ כתוב חוה אשתו, והרי דהי' שמה חוה כבר קודם החטא, ואולי זהו מקור דברי רש"י הנ"ל שכתב דחזר הכתוב לענינו הראשון. ועי' מלבי"ם בהתורה והמצוה פ' ג' פ' כ', שפי' דשם חוה הוא לאחר החטא, וכמ"ש, אלא דהוא פי' כן מטעם אחר ע"ש, (ועתה ראיתי גם במשך חכמה שכ"כ מטעם אחר עי' בדבריו.) ויש להעיר ע"ד מפר' ד' ונ"ל, ובמלבי"ם פ"ד ג"כ הביא דברי רש"י דהאדם ידע, קודם החטא, וזה צ"ע למש"כ, ודו"ק.)

~ ~ ~ ~ ~

"מן ההפיכה" פרק א' "חידה ללא מוצא" פרולוג [ח"א]:

ירושלים ל"ב חודש שבט תש"ב

רב משה יוסף הויזמן יהודי חסידי בסוף שנות השלושים לחייו, מוכר היה לכל רעיו, כאדם חינוכי וחיוני עם ארשת פנים שמחה תמיד, הוא היה אדם אמיד למדי תופעה מדיה בירושלים של אז [שעברה שנות רעב קשים] ברשותו הייתה חנות טקסטיל גדולה במרכז גאולה, אך לא זו הייתה המצוינות שלו, מעל לכל היה תלמיד חכם מופלא ובקי בספרים רבים הקובע עיתים לתורה בכל רגע פנוי, היו לו שתי חברות איתן למד מסכתות עיוניות ושול"ע עם הנושאי כלים.

אותו יום ישב עם החברותא של שעות הערב, הרב ר' אלימלך פישמן חסיד בויאן, יהודי תלמיד חכם ובר דעת מופלא, הם תאמו זה לזה בלימוד, מהרגע הראשון שהמירו זה את זה ידעו כי הם חברותא לכל החיים. מלבד הלימוד בחזרה נהג רב משה יוסף ליטול עצה מאת ידידו, שכן ידע תמיד לקלוע אל השערה, לא הייתה פעם אחת שנטל עצה ממנו והצטער על כך. אלא שאותו יום, המצב לא התין לב על חך ההמעטה. בפעם הראשונה הביכו בשעה שהביע את חוות דעתו השלילית בדבר נישואי בתו הבכירה צארטיל (עדינה) משום מה דעת רב אלימלך הייתה שלילית לחלוטין.

זה התחיל כביכול בהצגת שאלה שנראתה לו זוטרה לחלוטין [יותר מזדיק נמוסית], אלא שהיא התפתחה לדיון סוער.

"מה אתה אומר ר' מיילאך ידיד, האם כדאי לי לסגור על אולם החתונות "ארץ ישראל" זה נראה לך מקום טוב לחוג בו את שמחת בתי היקרה?"

לכאורה מה היה צריך לערב את חברו בשאלה כזו? את זה היה צריך לברר עם זוגתו והמחותנת שלו.

ברם ר' משה יוסף מאד העריך את דעת החברותא שלו, חשוב היה לו לדעת, האם המקום מתאים כלל לעריכת שמחת הנישואין של בתו הבכירה, שכן האולם היה קטן למדי והתאים רק לבני הישוב הישן, אולי כדאי ליהודי אמיד שכמותו לחפש מקום מתאים יותר (באותה עת היה עוד אולם גדול, במלון קינג דוויד) או אולי, בשל המצב הקשה ששודר בארץ ובעולם, כדאי לא לבלוט, צניעות זה דבר חשוב בחיי היהדות.

"ענשולדיגט מיר זייער, וואס יאגסטי זאך?" (תסלח לי מאד, מה אתה נחפז) משיבו ושואלו ר' אלימלך בארשת פנים רצינית ביותר.

רב משה יוסף מביט בחברו בתימהון, האם אינו חומד לו לצון? אך סבר פני חברו מראה כי הוא רציני מאד.

אך אצל רב משה יוסף התשובה לא מצאה חן בעיניו, היא זרתה מלח על פצעיו המדממים, בתו הבכורה צארטיל חגגה זה עתה את יום הולדתה ה-19 בירושלים בחורה כזו הייתה נחשבת בוגרת למדי, עד אימתי תמתין? יש לו "חתן יכהן פאר" ר' חיים שלום פינקלשטיין שיחי, אולי הוא ילד מבחינת הגיל, אך מבחינת ידענות ולמדנות אפשר לכנותו אפילו בתוארי הכבוד, הגאון האמיתי מוה"ר חיים שלום שליט"א, שכן עליו שבעילויים הוא, אין בכל מה שיכנוהו גזמא כל שהיא, שכן סיים כבר את הש"ס בעיון עצום, לחסוף אותו צריכים מה שיותר מהר... והוא אינו ילדון, כעת ימלאו לו י"ח שנים ומחצה, הלא זהו "עת חדשים" ועל מה יש להתעכב!?

אך לידידו ר' אלימלך פישמן מטובי חסידי מרתא דירושלים גירסא אחרת בעיניו: עת צרה היא לעקב, אין יום שלא מגיעות ידיעות זועמה רח"ל מהנעשה בפולין חסיה גליציה ליטא ולטביה, קהילות שלמות עלו באש ולא נותר מהן שריד ופליט רח"ל, ניתן היה להגדיר זאת כ"חורבן הבית השלישי" אך ניתן להעלות על הדעת, לעשות שמחה בשעה כה טרופה!?

אם היו החתן והכלה מבוגרים למדי (בני 22 ומעלה) ניתן היה עוד להבין, אבל ב"ה החתן והכלה עוד לא מחו את סימני החלב משפתותיהם, על מה ולמה יש למהר לחתנם?! המצב חמור מאד כאשר על קהילות עוצמה [אותה עת טרם פרוץ מלחמת העולם השנייה] אומרות השמועות שאין כמעט ניצולים, רק אחד אחד מוצל מאש, הלא הוא כ"ק הגה"ק הרבי רבי שמעון שלום קאליש שליט"א שהשכיל לברוח עם גולת שאנחי יחד עם בני משפחתו.

"אך יערבו מאכלך בפיך, שעה שארבעת אחיך ושתי אחיותיך ה"ד עלו כגוילים פורחים השמימה עם כל בני ביתם, בל להותיר אפילו שריד אחד? גם המחוננת החשובה גב' פינקלשטיין איבדה את כל אחיה ואחיותיה בכבשני האש, מלבד אח אחד רב שלום שיחי' שעזב את פולין כעשר שנים לפני המלחמה וממשפחת בעלה ז"ל לא נותר אחד. הפצע הוא כל ק טר, אי אפשר לחשוב לרגע אחד על עשיית שמחות, כעת עת לערוך קינה ונהי וצריכים להתייחד עם כל עם ישראל שנמצא בצרה כה איומה".

"ר' אלימלך, אני לא מבין אותך, הלא לא תוכל להכחיש כי ישנן חתונות גם בזמנים טרופים אלו, הנה לא מזמן נערכה לה חתונת הבחור החשוב אברהם ויסברגר נ"י עב"ג לבית הרה"ג ר' נחמן יוסף וילהלם שליט"א במלון "ארץ ישראל" כולם הגיעו לשמח את החתן והכלה שנישאו בימים סחופים אלו, ועד כמה שידוע לי אפילו אותה באת לשמח את החתן והכלה, יחד עם הברדון הברלסבאי ר' מנחם מאיש אנשין, שליט"א שניכם הייתם מראשי ה"גראמערס זאגערס" (חורזי חרזי שמחה) ולא חששת אז לרגע אחד שזה דבר לא חיובי בעת הזאת?

"איני חושב שהמקרה דומה, משיב לו ר' אלימלך בנימה לא מעט קנטרנית, ראשית החתן והכלה הם מבני הישוב הישן שלא באו מתוך הריסות פולין, הם לא חוו את עומק האסון כמון, מלבד זאת החתן הוא בן 22 בחור מבוגר למדי, זה ברור שאין מקום לבטל לחלוטין חתונות, טענתי הייתה רק כלפיך, בשל מוצאך הפולני, באת לכאן בעור שינק ממש, היך נחשב "אחד מוצל מאש" לכל הדעות, גם החתן בקושי בן 18 וחצי, הכלה מבוגרת קמעה ממנו, אך עדיין אינה נכנסת למושג הקשה "תשוב עד שתלבין ראשה" לך טענתי צודקת, אל לך להיחפז עם החתונה".

אבל לרב משה יוסף אצה לא מעט הדרך, הוא רצה לרוות כבר "נחת יהדות" למה עליו להימנע שנים על גבי שנים מלערוך שמחה, וכי מצב כזה שחתן וכלה יהיו זמן רב מדי מאורסים הוא בריא?! ברור שלא! אבל מאיך אי אפשר לבטל במחי יד את טענות ר' אלימלך פישמן, מה עושים אם ק?

לאחר מחשבות רבות החליט: יש לי מורה הוראה שמורה אותי בכל פינה, למה שלא אציג בפניו את צדדי ההתלבטות?"

במחשבה זו נחה דעתו, בעזה"ל כבר מחר יפנה אל מורו ורבו הגאון הצדיק רבי וועלוול מינצברג שיחי' (מגדולי הרבנים והפוסקים החסידיים בירושלים ומקובל היה מאד גם על חוגי הפרושים) וישמע את חוות דעתו ובאשר יפסוק ק יעשה, לא יסור מדבריו ימין ושמאל.

לאחר מחשבה זו נחה דעתו הסוערת, הוא המשיך את מסגרת הלימוד עם חברו ר' אלימלך כפי שהיה נוהג מידי ערב, הם ישבו על סוגיא קשה ביבמות, שקשורה לכל ענייני זיקה, רק לאחר שעתיים של משא ומתן תוך בחינת כל הסברות, נפרדו זה מזה עם הרגשת "זאת והב בסופה" ר' משה יוסף אינו מוכן לוותר על כזו חברותא בעד כל הון דעלמא, ודאי שוויכוח קשה זה לא יפריד בין הדבקים.

רוח חורפית קרירה מאד נשבה ברחובות והצינה אחזה בו, הוא מיהר אל ביתו החמים שברחוב מלכי ישראל 36, דירה מרווחת ומרחיבה דעתו של כל אדם, הוא התקרב אל פתח ביתו במהירות, לפתע ראה יצור מוחר ועלום יוצא בחסוף כנב מגינת ביתו תוך שמהלך שפוף כביכול מנסה לחמוק מעיניו הבוחנות בקפידה, ניכר היה שרגע לפני כן עשה איזשהו ביקור קטנצ'יק אצלו, במבט החסוף שהצליח לתת על אותו היצור האלמוני גראה היה לו כי הוא אחד מקנאי ירושלים שעושה רבות בתחום בלי לבחול באמצעים, יש לו אפילו חשד מי הוא זה, למרות שהצליח להרכין את ראשו כלפי מטה להסתיר את פניו, אך תלבושתו הססגונית (זברה מפוספסת) שייכה אותו לחוג מסוים שמשום מה לא חיבב במיוחד.

מה הוא חיפש אצלי בבית? תמה לעצמו מי ידע, מה הוא עולל?

הוא יגש את תיבת הדואר ושלה משם מספר מכתבים שהיו ממוענים עבורו, בין המכתבים מצא פתק מגולגל, שלא היה לו כל ספק כי בא מאותו יצור עלום.

המכתב היה כתוב באידיש בכתב יד חפז מאד זהה לשונו.

"זייער ויכטיג! מ'בעט זייער, געבן אכטונג אויפ דעם מעלדונג וואס מ'זועט איבערגעבן דאה.

מארגן ארום 4 אזייגער פאר טאג'ס, שטייעט אין "מאה שערים" גאס נומער 5 ווארט דארטין אופ אינ אזייט [אין דעם וינקל], סיא ווארט איך דארטין זייער אזגריסען איבעראשונג, ווען איהר וועט זעהן דעם אזגריסענהר, נאך יענעמס אזגריסענהר פון שטוב געהט איהם נאך, ביז וואו ער וועט זך אפשטעלין, קוקט איהם נאך גוט און שטעט "אויפ דעם וואק" פון דאנט און ווייטער. ביטע, מאכט זך ויסענדיג און נעמט דאס גאר ערנסט, ווייל דאס איז אלעבעס געפאר, טאמער איהר וועט דאס נישט נעמען אין אכט.

(הדעה חשובה ביותר, אנו מבקשים מכם לתת את מלוא תשומת הלב להדעה שנמסרת כאן. מחר בבוקר בשעה 4 לפנות בקר, תעמוד ברחוב מאה שערים 5, המתן שם בפינה נסתרת כדי שלא יבחינו בך, ממתנה לך הפתעה עצומה, תראה להלך אחרי זה שיצא מהבית, עקוב אחריו עד המקום בו יתעקב, עמוד על המשמר מכאן והילך, אגא בבקשה ממך, אל תנסה להתעלם ממכתב זה, קח זאת במלוא הרצינות, כי אם לא כן, מאיימת עליך סכנת חיים")

רב משה יוסף חש איך גופו מתאבן לחלוטין מרוב חרדה, מה רוצה ממנו אותו יהודי מרשע? למה הוא יורד לחייו? איזו הפתעה עומדת להתגלות בפניו בשעת בקר מוקדמת זו? את רחוב מאה שערים 5 מכיר הוא היטב, בבית זה מתגוררת משפחת פינקלשטיין המחותרים שלו, הרמז שקוף למדי, בשעה 4 לפנות בוקר יוצא מדי בקר חתנו לעתיד, הבחור היקר חיים שלום פינקלשטיין ללימוד עם חברותו היקרה אפרים זלמן אצל הגאון הגדול רבי משה כהן, אחד מפלאי הגאונים של ירושלים, למרות שנותיו הצעירות ידע אותו רבי משה מסכנות רבות על בורין עם כל המפרשים [והרייד עליו] לא אחת הייתה פליאה עצומה אוחזת בו, למה אין לרב משה כהן עוד כמה עשרות תלמידים, כפי שאצל גדולי תלמידי החכמים בירושלים נהוג, ברם רבי משה כהן אבך שפל בוך המסתיר את עצמו מעיני הבריות, די לו בשני תלמידים כשרונים מאד כדי לקיים את חלקו בהרצת התורה, הוא משקיע בהם את כל מעינותיו, עד כדי ששני תלמידיו נחשבים לבחורים הטובים ביותר שיש למצוא בירושלים.

בעת רטן לעצמו מאד: מישוהו מנסה להכפיש את חתני האהוב, בדיוק בעת שאני רוצה לעשות "עת חדים" עתה מנסים לרמוז לי לעקוב אחריו, כאילו הוא מסתיר מאחוריו קופה של שרצים, נורא ואיום.

הוא מנסה להעלות את הדמות המסתורית שחמקה מביתו בתודעתו, נראה לו שהוא יצור ערמומי מאד שנחפש לעשות צרות (יש בכל מקום כאלו שנקראים "לייבקה גפרור" עליו דבר הח'ח) מאיך, יש באזהרה זו מילים שמפחידות אותו ביותר, הוא מזהר שאם יתעלם עלול להסתכן מאד, אין לו מושג על איזו סכנה מדובר. האם אפשר למחות אזהרה חמורה זו מתודעתו במחי יד אחת? מה עושים? להתעלם, או לעשות כפי שאותו יצור מציע לו?

לאחר מספר רגעים החליט: כפי שעלתה בדעתי לשאול את מו"ר ר' וועלוול על עצם הנישואין, כן אעלה בפניו את האזהרה האלמונית שניתנה לו עתה, אך הוא לא ידחה זאת למחר כפי שחשב, אלא תיכף לאחר ארוחת הערב.

פרק א' "חידה ללא מוצא"

ירושלים יום ג' חודש אלול תשכ"ו

ר' חיים שלום פינקלשטיין חזר לביתו ברחוב הפסגה 20 בשכונת בית וגן, כשפניו קורנות משמחה, ב"ה זה עתה קיבל את התפילין המיוחדות בהן השקיע "הן עתק" ומאמצים אין סופיים כדי להשיג. הן לא היו תפילין ב'סטנדרט המהדין' כאלו יכול היה להשיג בקלות, יש לו את הפרשיות המיוחדות ביותר של הסופר הקמאי, הרה"צ רבי נתנאל סופר זצ"ל, פרשיות מדיחות ביותר להשגה, אלפי אנשים הופכים עולמות, כדי להשיג פרשיות מיוחדות אלו ומוזילים מכספם וזהבם, ובלבד שיתעטרו בתפילין מהודדות אלו, שנכתבו על ידי סופר "מומחה שבמומחים" שכתב ידו הקלוגרפי מרהיב עין. ניכר עליהן שנכתבו בידי "רב אמון" בתחום, אך לא היופי הוא שיצר את ה"זה א-לי ואנוהו" אלא היחודים והכוונות העילאיות שהשקיע בעת הכתיבה, בגין היותו ירא שמים מרבים, שקידש עצמו בסילודין, בכל עת שכתב את הפרשיות, מלבד אין ספור תעניות וריצות למקוה טהרה שעשה על כל שם ואזכרה שצריך לכתוב, הן אלו שהוציאו לרשות הרבים את המותג היחסי "ר' נתנאלס סופרס תפילין".

גם את הבתים עשה אצל "בתים מאכער" מיוחד במינו, הצדיק האמיתי רבי שמעון כהן זצ"ל, אדם שהיה פרוש בתכלית מכל הבלי העולם הזה, נקי היה כתינוק בן יומו. השילוב המיוחד הזה מיועד לבנו בכורו בבת עינו, שלמה זלמן ז"ל, בן יקיר שבעוד כחצי שנה יחוג את שנת ה'ג שנים בס"ד. רגשות אושר עברו בקרבו, ב"ה יש לי "בר מצוה בחור" שמחה זו לא תהיה פשוטה, הוא יערוך את השמחה באולם גדול, הוא יזמין את כל ידידיו ורעייו הרבים, מלבד בני המשפחה. כמה הוא כבר מחכה ומצפה לרגע זה, בו יוכל לחגוג יחד עם רעייתו הצדקנית, את היום המיוחד הזה בשמחה ובנחת.

כשהביא את התפילין המהודדות לבית, הייתה שמחה גדולה בבית, כל בני הבית שמחו לראות את התפילין המהודדות וחזו בהנאה רבה איך האבא מלביש את יקירם שלמה זלמן בן השתיים עשרה וחצי את התפילין, מדריכו היטב איך מניחים ומהרים בקדושת התפילין, אילו כוונות צריכים לכוון בעת הנחת התפילין. ועיקר הזהירה: לא לשוחח ולא לרמוז אפילו רמז קל של דברים בטלים בעת שהתפילין מונחים עליו.

"אם לא תזהר בהם, משנה זהירות, אין כל ערך אפילו לתפילין מיוחדות אלו." סיים האבא את ההדרכה המעשית, בטון חמור.

לאחר ששלמה זלמן למד לכרך את התפילין ולהחזיר אותן למקומן, רמז לו אביו כי יש לו שיחה חשובה עמו. שלמה זלמן שהיה ילד עירני מאד תוסס ומלא שמחת חיים, הסתקק מאד לטיב השיחה. הוא לא היה צריך להתמודד עם סקרנותו זמן רב, אביו הכניסו ל'חדר הלימוד' שלו וסיפר לו על הנסיעה הקרובה לארה"ב יחד עם אמא למשך שבועיים ימים.

שלמה זלמן התפלא מאד לשמוע את הבשורה שנראתה לו מוזרה ביותר. הוא הכיר את אביו כאחד המתמידים הגדולים ביותר שיש בעולם, קשה היה לתפוס אותו ברגע קט של בטלה, תמיד היה שקוע בלימוד בעומק העיון, אם בש"ס ופוסקים אם בספרי חסידות ויראה. היו לו הרבה חברותות בסדר יומו הצפוף, מלפנות בקר קודם הנץ עד לשעות הלילה המאוחרות. שלאבא יהיה זמן פנוי לנסוע לחו"ל למשך תקופה כה ארוכה?! דבר זה תמוה בעיניו יותר מלשמוע על אדם שיצא לטייל על פני הירח (באותן שנים עוד לא היה מושג כזה).

בכלל מאימתי יוצאים אנשים לנסיעה לחו"ל, באותם ימים (תשכ"ו) נסיעה כזו שמורה הייתה רק לאנשי עסקים חובקי עולם, אבל לא אצל שכבת העם הפשוטה יחסית, למרות שלא חסר להם כסף, לא ניהלה משפחת פינקלשטיין "דמות חיים" מעבר לסטנדרט. מעולם לא יצאו לנסיעה רחוקה בתוככי ארץ ישראל, מלבד לכפר מירון על קברו של התנא האלוקי רשב"י או לטבריה לקברו של התנא ר' מאיר בעל הנס, על אחת כמה וכמה שלא יצאו לחו"ל, והנה בדיוק לקראת שמחת הבר מצוה יוצאים הוריו לאמריקה הרחוקה!?

ר' חיים שלום סיפר עתה לשלמה זלמן כי יש להם קרוב משפחה, יהודי מכובד ביותר שעזר להם מאד, אי אפשר לתאר ולספר על רגל אחת את העזרה שהושיט בשעה שצריכים היו לה, ולא פעם אחת... בזכות הטובות שעשה, הצליחו הוריו להגיע לאן שהגיעו בס"ד.

"איך אפשר יהיה לערוך את השמחה המשפחתית הראשונה שלנו בלי נוכחותו?? לך אנו נוסעים כדי להזמין אותו" הפטיר בחיך.

"אני לא מבין, האם לא די לשלוח הזמנה מכובדת דרך החזאר? האם לא ק עושים כל אלו שיש להם קרובים מאד בחו"ל, הם שולחים להם הזמנות לחו"ל ולא יותר, יש לי שני חברים שבקרוב חוגגים את שמחת הבר מצוה שלהם, גם הם שלחו הזמנות מאד יפות לחו"ל".

"לא, זה אינו חזמה כלל למקרה שלנו, הבהיר האבא, הורי חברך שולחים הזמנה בעיקר מטעמי נימוס, אין הם סבורים לרגע שהקורבים או הידידים יגיעו לשמחה, ואפילו אם כן, אז שולחים להם כרטיסי טיסה ודי בק. לא כן אצלנו, אנו בדעה להזמין את ר' נפתלי הרטשטיין שעזר לנו רבות לשמחה, שיטול חלק פעיל בשמחה הראשונה שלנו, אין זה מכובד להזמין דרך הזמנה, זה אפילו פוגע, לכן החלטנו לנסוע לשבועיים לחו"ל, כדי להזמין את בני המשפחה היקרה בצורה מכובדת ביותר, כך יש לנו את התקווה שהם יגיעו לשמחה ויכבדו אותנו בנוכחותם".

ר' חיים שלום מגיע עתה לעיקר הנקודה עליה ביקש לשוחח עם בנו: "עתה עיקר הבקשה שלנו, להיות אחראי כלפי חמשת אחי ואחיותיך, אנו סומכים על הבגרות שלך מאד, תקוותנו שלא תעשה מעשים לא אחראים, אנו רוצים לצאת מהבית עם לב קל ומלא תקווה, שהילדים כולם תחת יד אחראית מאד. האם נראה לך שהתפקיד שאנו מטילים עליך כבד מידי? אנו מקדימים, שלא כל כובד האחריות יפול עליך, זחדתך, אחותי הקטנה, בלומי שווארץ תחיל' תבוא כל ערב לעזור כיון שעדיין אין ילדים, בעלה היקר שיחיל' הסכים לבקשתי שתבוא להיות אתכם בשעות הערב להכין אוכל ולכבס את הבגדים שיתלכלכו, היא תראה לעזור בנטל, כדי שלא כל האחיות תיפול עליך".

שלמה זלמן היה נרגש מאד לקחת אחיות מלאה על חמשת אחיו ואחיותיו (שני זוגות תאומים, בני 10 ו-8 והקטנה בת 6.5) הם היו ילדים מחונכים היטב כיאה לילדי בית חינוכי ביותר, שני ההורים שמו דגש רציני ביותר על חינוך נכון וטהור, ושימשו בעצמם דוגמא למופת, הם היו הורים במשרה מלאה ולא נתנו לילדים להשתובב ברחובות, כל ילד היה מוסר להורים, מי הם החברים שלו כדי שתהיה להם יכולת בקרה מושלמת.

כעבור שבוע יצאו ההורים לנסיעה לחו"ל והבטיחו לשמור על קשר, אמנם בעת ההיא לא היו טלפונים רק במספר בתים יחסניים, אך בבית משפחת פינקלשטיין באותם ימים היה טלפון שחור עם חוגה סיבובית, הוא נצרך לביתם בשל קשרי המסחר של האם שהחזיקה "בית עסק" לצורך הפרנסה.

השבוע הראשון עבר על הילדים בצורה חלקה, שלמה זלמן לקח אחיות מלאה ודאג שכולם יהיו מסודרים ורוחצים כראוי, לכולם יש את האוכל בזמן, ויוצאים בזמן לחזרים ולבתי החנוך לבנות, הם חחרים על תלמודם בבית ואינם יוצאים לשחק אצל חברים לפני שקימו כל המטלות. בלומי הייתה עוזרת מאד, בכל מה שדרושה ידה של אשה, אך ככל שחלף הזמן נעשה משעמם וקשה, הם החלו להתגעגע מאד להורים שתמיד מילאו את חלל הבית בנוכחותם ואילו עתה הבית די שומם, למרות שהיו להם לימודים וגם משחקים יפים, אבל כבר היה קשה להעסיק אותם בלי שיהיו פרצי שובבות הקושי הגדול יותר היה שהוא עצמו ילד סקרן תוסס ומלא בחזות חיים, הוא לא מצא לעצמו במה להעסיק עתה את עצמו. כל יום שעובר חזמה בעיניו כשנה תמימה.

ערב אחד שכב במיטתו ולא יכול היה לישון, הוא לא היה עייף כלל, השעות עברו עליו בקצב איטי ביותר, מלאך השינה אינו חוצה לגאול אותו מהסיוט המשעמם. לפתע נזכר בתפילין החדשות שקנו לו, דבר זה מילאו שמחה, יש לו כעת במה להעסיק את עצמו. הוא החליט לשחוף את התפילין לעומק, חרש ירד ממיטתו נגש לחדר הלימוד של אביו מדליק את האור, תוך שסוגר את הדלת בזהירות לא להפריע לאחיו בשנתם, הוא גישש בזהירות עד שמצא את מפתח המגירה העמוקה שהכילה את התפילין היקרים.

הוא הוציא את הבתים ובחנם בעיניו רב, סקרן היה לראות את הפרשיות המיוחסות שנמצאות בבתיים, הוא למד עם אביו את הלכות תפילין בצורה יסודית וידע את ההבדל בין פרשיות של יד לשל ראש, עתה השתוקק לראות זאת במנו עיניו, חפץ היה לפתוח את הגזים ולבחון את הפרשיות, מפני מה הכתב שלהם כה מיוחד, עד ששולם עליו הן עתק (פי 10 מפרשיות אחרות) ברם לפתוח זה משהו קל, אבל איך להחזיר אותם ולתפרם מחדש זאת לא ידע, לפיכך שכלו הישר מנע ממנו לפתוח את הבתים, הוא ידע שאם אביו יגלה שניסה לפתוח את הבתים יכעס עליו מאד, לפיכך כבש סקרנותו, אך זה לא מנע אותו מללבוש ולפשוט אותם מספר פעמים, הוא חיפש טלית ישנה של אביו והתעטף בה, חוצה להרגיש את עצמו כגדול.

כשהחזיר את התפילין למגרה, ראה לפתע בפינה נסתרת, שעון כיס עשוי מזהב צהבהב ומקושט באבני חן קטנות שנצצו אליו מאד, מעולם לא ראה תכשיט זה אצלו, הוא הבין שזו היא מתנת האירוסין של אבא. כיון שלא יכול היה לכבוש את סקרנותו היתירה לבחון את שעון הכיס שאביו קיבל כחתן, הוציאו מתפלא איך שעון עתיק יומן נוצץ זוהר כאילו עתה עבר צחצוח, הפנינים זהרו לאור המנורה ושבו את עיניו ביופיים, ניכר היה שמי שנתן את המתנה היה עשיר מופלג, הוא בחן את השעון מכל כיוון, כעת ראה אותיות זעירות חרוצות בתחתית, הוא קירב את השעון לעיניו וקרא את התוכן בעיון.

"פעורלאבונגס געשאנק' צום אונזער טייערער חתן, חיים שלום נ"י, חשון תרצ"ח. (מתנת אירוסין, לחתנו היקר, חיים שלום נ"י, חשון תרצ"ח)

ראשו הסתחרר לחלוטין, אך זה יתכן שאבא התארס בחדש חשון תרצ"ח, הלא הוא נישא בחדש סיון תשל"ג, הוא לא ידע בדיוק באיזה יום, אבל לא היה לו ספק בדבר, הוא נולד פחות משנה לאחר החתונה, את זה תמיד אמרו לו ההורים, אך יתכן הדבר שהוריו היו מאורסים מעל חמש עשרה שנים? דבר כזה לא שמעו מעולם.

פעם שמע על המהר"ל מפראג ז"ע שהיה מאורס עשר שנים, בגלל שלא היה להורי אשתו היכולת לשלם את ההתחייבות הגדולה שנטלו על עצמם, לפרנס את הזוג משך עשר שנים על חשבונם ולהלבישם בבגדי יקרות, כיאות לגבירים מופלמים (בשל פשיטת רגל) אבי הכלה קרא לחתן ואמר לו שאינו יכול לעמוד בהתחייבות וביקש לבטל את הקשר, אך המהר"ל בגדל צדקותו ואצילות מידותיו לא היה מוכן לעזוב את השידוך, כך המתין עשר שנים, עד שנושעו בדרך פלא. בעת שקרא את הסיפור, התפעל שלמה זלמן מההקרה העצומה, להמתין כשמינית מהחיים על שידוך, מי ממתין כל כך הרבה? ולא נפל בדעתו כי הוריו המתו חמש עשרה שנים ומחצה להינשא, אך יתכן הדבר? למה אף פעם לא סיפרו לו הוריו על כך??

עתה כבר אין לו כוח להמתין לזמן שיחלוף, יש עוד שבוע תמים שמפריד בינו להוריו, הוא חייב לדעת את הסוד הגדול, אך מהבייש לספר להוריו שחיטט במגירה, מעולם לא העז להיכנס לחדר הלימוד ולחטט שם, למרות היותו נער סקרן, מנע ממנו החינוך הטוב שקיבל לעשות זאת, אבל עם כזה סיפור מוזר הוא לא יכול להמתין בסבלנות עוד שבוע ימים, זה מידי הרבה זמן, הוא גם לא ידע איך לפתוח בשיחה כזו אינטימית עם הוריו שמשום מה בחרו שלא לשתף בהן איש מבני המשפחה, כנראה שזה סוד נצור, אבא מעולם לא חשב שיהיה אי מי שיעז לפתוח את המגירה שבחדר הלימוד שלו ולחטט בחפצים הנמצאים שם, אך יספר להם שהעז לחטט? אמנם התפילין שלו נמצאות שם, אבל הוא לא היה אמור להיחן עד חודש סמוך לבר מצוה, איזה תירוץ ימצא להם לבאר את מעשהו הנמוץ?

וכשאין דרך מוצא, עובד הראש שעות נוספות, החידה הפחידה אותו מאד, אין לו הסבר הגיוני לפרק המתנה כה ארוך, הוא חייב לנסות לפצח את החידה בכוחות עצמו. השאלה איך עושים זאת?

דבר אחד היה ברור לו, הוא לא יכול לשתף בסוד הזה את אחיו ואחיותיו הקטנים, אסור להם לדעת על "סוד אפל" זה. יש לו כעת שבוע שלם לסחוק את כל מכמני הבית, אם החידה נמצאה שם אולי ימצא גם הפתרון.

עם החלטה עקשנית זו נרדם לבסוף, כאשר קרני השמש החלו לחדד בעד התריסים, רומזים לו כי יום חדש זה עתה הפציע.